

I. ULUSAL DİN PSİKOLOJİSİ KONGRESİ
(Din Psikolojisi'nin İmkânları, Sınırları ve Gelecek Vizyonu)
8-10 Ekim 2010, Konya

İlker YENEN*

İlahiyat alanında birçok anabilim dalı tarafından gerçekleştirilen ve son zamanlarda adeta gelenek haline gelen koordinasyon toplantıları, alanın hâlihazırdaki durumunu gözlemleme, problemlerini müşahade etme ve geleceğe dair vizyonunu oluşturma açısından önemlidir. Bu tür toplantılar, alanda yapılan ve yapılmakta olan her türlü akademik faaliyeti istişare etme imkanının yanı sıra, fakülteler arası koordinasyon birliğine de imkan sağlamaktadır. Ancak böylesine güzel organizasyonları meydana getirirken şüphesiz çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalınmaktadır. Önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilecek bu ve benzeri toplantıların formatı, konusu, zamanı, mekanı ve toplantıya kimlerin katılacağı belirlenirken, programı organize edecek olanların anabilim dalını; öğrencisiyle, hocasıyla, imkanlarıyla ve disiplinler arası ilişkileriyle bir bütün olarak değerlendirmeleri ve zamanın ruhuna göre gündem oluşturmaları, göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardır.

İslâm Dünyasında bilinen ilk Din Psikolojisi kongresi olan I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresi, 8-10 Ekim 2010 tarihleri arasında, Bera (Mevlana) Otelinde yapıldı. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı'nın ev sahipliğinde düzenlenen kongre,¹ saygı duruşu ve istiklal marşıyla başladı.

Görsel ve yazılı basının da yer aldığı kongrenin, açılış konuşmasını yapan Kongre Düzenleme Kurulu Başkanı, Selçuk Üniversitesi'nden Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır, katılımcıları ve misafirleri selamlayarak kongre hakkında genel bilgiler verdi. Ardından sunulacak tebliğler ve yapılacak çalıştay açısından bu kongrenin kapsamının, **din psikolojisinin çalışma alanı, metodik sorunları ve gelecek vizyonu**yla kayıtlı olduğunu söyledi. Sayın Bahadır, konuşmasına şöyle devam etti; *“Din psikolojisinin bilimsel etkinliği açısından kongrenin kısa ve uzun vadede temel amaçlarını şöyle sıralayabilirim.*

Din psikolojisinin alanı, konusunu, metodik ve teknik bağlamını çağımız psiko-sosyal koşullarına uygun düşecek şekilde yeniden güncellemek,

* Araştırma Görevlisi DEÜ İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı.

¹ I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresi Mehîr Vakfı, Konya Büyükşehir Belediyesi, Meram ve Selçuklu Belediyelerinin işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir.

Din psikolojisi çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalarda hem genel kültür, hem de İslam kültürüne uygun düşecek veri toplama ve değerlendirme metodoloji geliştirmek,

Daha çok ilahiyat çerçevesinde sınırlı kalmış din psikolojisi etkinliğine, hem bilimsel genişlik sağlamak, hem de popülerlik kazandırmak,

Batı ve Doğu bilim dünyası için köprü oluşturabilecek bilimsel ve kültürel bir bağlam oluşturmak,

İslam dünyasında din-bilim bağlamının zenginleştirilmesine katkı sağlamak ve yerel koşulları bu noktada değerlendirmek,

Din hizmetlerinde teorik ve pratik veri sağlamak suretiyle aktif bir rol oynamaktır.”

Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır, kongrenin düzenlenmesinde emeği geçen kişi, kurum, dernek ve yöneticilerine içten teşekkürlerini ileterek, kongrenin verimli geçmesi ve faydalı bir şekilde neticelenmesi temennilerinde bulunarak konuşmasını bitirdi.

Bahadır Bey'den sonra açılış konuşmaları sırasıyla şöyle devam etti: Mehir Vakfı mütevelli heyeti başkanı Sayın Prof. Dr. Saffet Köse², Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Ahmet Önkal³ ve kongre başkanı Sayın Prof. Dr. Hayati Hökelekli'nin konuşmaları. Prof. Dr. Hökelekli konuşmasında, önce katılımcıları selamlayarak emeği geçenlere ayrı ayrı ve özellikle Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır'a teşekkür etti. Hocamız kongrenin ortaya çıkış sürecinden ve içeriğinden bahsettiği konuşmasını; *“artık böyle çok değişik konuların konuşulduğu, tartışıldığı bir ortam yerine tek bir konunun ele alındığı ve derinlemesine, enine boyuna tartışıldığı toplantılar şeklinde düzenleyelim”*⁴ önerisiyle bitirdi.

İki gün devam eden kongrede, beş oturumda toplam 8 tebliğ sunuldu. 08 Ekim 2010 Cuma günü, Prof. Dr. Hasan Kayıklık başkanlığında gerçekleştirilen toplantının ilk oturumunda, emekli hocamız Sayın Prof. Dr. Kerim Yavuz, **Din Psikolojisi'nin Problemleri ve Yeni Açılım Arayışları** adlı tebliğini sundu. Konuşmasının başında kongreye destek verenlere ve emeği geçenlere candan teşekkür eden Sayın Yavuz, din psikolojisi alanında böyle ciddi bir toplantı

² Sayın Köse, Mehir Vakfı'nın içeriği, sosyal ve ilmi faaliyetleri hakkında bilgi verip toplantının başarılı geçmesini diledi.

³ Davetlileri selamlayarak konuşmasına başlayan Sayın Önkal, koordinasyon toplantılarının öneminden bahsederek katılımcılara teşekkür etti.

⁴ Mesela “Din Psikolojisinin Yeni Açılımları”, “Din ve Ruh Sağlığı”, “İslam Psikolojisi” veya “Dinî Rehberlik ve Danışmanlık” gibi tek bir konunun ele alındığı toplantılar düzenlenmelidir.

organize edilmesinden dolayı yaşadığı sevinci paylaştı ve bu alana yeni katılan genç akademisyenlere, çok çalışmaları gerektiğini söyledi. Hocamız tebliğinde genel olarak iki konu üzerinde duracağını belirtti. Bunlar, din psikolojisinin problemleri ve yakın zamanda yayınlatacağı **Günümüzde İnançın Psikolojisi** adlı eserinin konu başlıklarıydı.

Din psikolojisinin öncelikli problemi olarak *dindarlığı* ve *çok geniş bir araştırma alanına sahip olmasını* zikreden Yavuz, buradan hareketle insanın içinde yaşadığı dinî hadiselerin doğru anlaşılması ve bunların bütünüyle araştırılıp uygun bilimsel analizlerden geçirilmesi gerektiğini söyledi. Ayrıca dine ve din psikolojisine karşı soğuk, mesafeli ve hatta tepkili davranan psikolojinin, din psikolojisinden uzaklaşarak veya kendine yaklaştırmayarak, bu disiplinin içinden çıkılmaz bir alan gibi gösterilmesine, dolayısıyla bu durumun sorunların daha da artmasına neden olduğunu söyledi. Sayın Yavuz'un konuşmasında vurguladığı hususlar şunlardır;

- Dinî inanç ve yaşayışların psikolojik bakış açısıyla ve deneysel yollarla araştırılması; yani din psikolojisi, öncelikle ruhun dinsel fonksiyonları üzerinde mi, yoksa dinin psikolojik fonksiyonları üzerinde mi araştırmalarını yoğunlaştıracaktır?

- Psikoloji ve İlahiyat arasında kalan Din Psikolojisinin hareket noktasını din mi, yoksa psikoloji mi oluşturacaktır? Buna paralel olarak alanda var olan çeşitli anlayışlar ise, savunmacı din psikolojisi, dine karşı olan din psikolojisi ve dinin yanında olan din psikolojisidir.

- Bir tarafta kiliseye cemaat çekme ve cemaatin sayısını artırmak için psikolojinin kullanılması, diğer tarafta insanın zaafalarını kullanarak dinden uzaklaştırmak için kullanılan (Batı dindarlığı üzerine inşa edilen) ve gelişen din psikolojisi, İslam dindarlığı, Türk dindarlığı üzerinde ne derece sağlıklı uyum gösterebilecektir?

- Din psikolojisinin ilahiyatla ilişki kurması ve araştırmacıların dinin yaşanan, tecrübe edilen tarafıyla ilgilenmesi gerekmektedir.

Prof. Dr. Yavuz konuşmasına, din psikolojisi araştırmalarında, konunun ve hedefin iyi belirlenmesi, uygun araştırma metot ve tekniğin seçilmesi, ayrıca araştırma sırasında objektif ve değer yargılarından uzak bir tutumun sergilenmesi gerektiğini söyleyerek ülkemizin kültürüne, geleneğine, değerlerine uygun metotların da geliştirilmesi ve uygulanması hususuna dikkat çekti. Hocamız son olarak, 1928'de İskilipli bir gencin, Almanya'da yapmış olduğu doktora tez çalışması olan **Kur'an'ın Ruh Öğretisi**'nin⁵ çevirisinin bittiği,

⁵ Kur'an'ın Psikolojisi.

önemli bir çalışma olduğu ve yakın zamanda baskıya hazır hale geleceği hakkında bilgi verdi.

Kongrenin ilk oturumunda Prof. Dr. Kerim Yavuz'un tebliğinin ardından, Doç. Dr. Asım Yapıcı, **Kuramdan Yönteme Ruh Sağlığı-Din Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler** adlı tebliğini sundu.

Doç. Dr. Yapıcı tebliğinin başında, din psikolojisi araştırmalarında istatistik uygulansa bile göreceli sonuçlar verdiğini, bilgide (özellikle sosyal bilimlerde) doğruların olmadığını, ancak oluşturulduğunu (inşa edildiğini); ve ruh sağlığı-din çalışmalarında bu hususun daha net bir şekilde ortaya çıktığını söyledi. Batı dünyasında ve ülkemizde ruh sağlığı-din çalışmalarında karşılaştığı sıkıntılardan bahseden Yapıcı, birbiriyle bağlantılı olan bu problemleri, üç ana başlıkta ele aldı:

-Araştırmacının şahsından kaynaklanan problemler. (Nesnel sorunlar-öznel sorunlar).⁶

-Kuramdan kaynaklanan problemler.

-Yöntemden kaynaklanan problemler. (Teorik sorunlar, tanımlamadan kaynaklanan; metodik sorunlar)

Hocamız öncelikle elimizde net olarak ruh sağlığı tanımının; normal olan ve olmayanın sınırlarının olmadığını söyledi ve günümüz psikiyatri anlayışının tamamen nörolojik bakış açısıyla hareket ettiğine ve ilaca dayalı olduğuna temas etti. Ayrıca bu konuda kavramsal karışıklığın var olduğunu, ruh sağlığı, psikolojik hal, öznel mutluluk, nesnel mutluluk, moral, yaşamdan memnuniyet ve benzerlerinin birbirinin yerine kullanıldığını ve ruh sağlığı ölçeklerinin de göreceli sonuçlar verdiğini belirtti. Ruh sağlığının tanımlanmasındaki farklılığın, otomatik olarak dindarlık tanımına da yansıdığını ve buradan hareketle dindarlığın tanımlanmasında da sıkıntılar olduğunu söyledi. Evrensel din ve dindarlık tanımlamasının mümkün olamayacağını, dolayısıyla yerel birtakım din ve dindarlık tanımlamaları oluşturmamız gerektiğini, ama maalesef Batılı tanımlarla çalıştığımızı ifade etti.

Bu duruma örnek olarak, kutsal yerine mukaddes, muharrem, mübarek; ruhsallık yerine maneviyat kullanılması gerektiği; korkutucu tanrı tasavvuru yerine müşvik tanrı tasavvuru anlayışının geliştirilmesinin doğru olmadığı ("*bu da uygun değil, tanrıya atfedilen sıfatlarla, depresyon arasında bir ilişki çıkmıyor, bence güzel bir sonuç*"); atıf, başa çıkma ve bağlanma stilleri konularının içeriğinin de ülkemiz değerlerine uygun olmadığı; Rudolf Otto'nun, *din, kutsalın tecrübesidir* tanımının

⁶ Sayın Yapıcı bu hususa şöyle bir açıklık getirdi: "Bir yöntemi bir teoriyi kabul ettiğiniz zaman, o andan itibaren siz bir taraf oluyorsunuz zaten."

yanlış olduğu ve *din, ilahinin tecrübesidir* şeklinde olması gerektiği hususlarını vurguladı. Eğer Müslüman dünyada bir çalışma yapacaksa yerel tanımlardan yola çıkarak araştırmaların yapılması gerektiğini söyleyen Yapıcı, bunun yanı sıra ülkemizde din ve dindarlık analizleri yaparken, mezhepsel farklılıkları da gözlememiz gerektiğini, anket veya ölçekler hazırlarken Sünnî örneklemin dışına da çıkılması gerektiğini belirtti.

Sayın Yapıcı ayrıca, din psikolojisi çalışmalarında kullanılan Allport⁷ ve Glock'un⁸ dindarlık boyutlarının yerine iman-ibadet-ahlak çerçevesinde, ülkemiz değerlerine uygun dindarlık boyutları geliştirmemizin gerekliliğine dikkat çekti. Düalist (ruh-beden) insan anlayışı yerine, Kur'an-ı Kerim'e uygun insan anlayışından (monist) hareket edilmesini, buradan kendi kültürümüze has özellikler taşıyan insan modeli ve sosyal yapı oluşturulabileceğini söyledi. Ayrıca din psikolojisi çalışmalarında kullanılan pozitivist yöntemlerden kaynaklanan sıkıntılar olduğunu, Türk toplum yapısına uygun ölçeklerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etti.⁹

Bir diğer problem olarak, ruh sağlığı çalışmalarının sağlıklı ve normal örneklemler üzerinde yapılmasını dile getiren Sayın Yapıcı, bununla ilgili olarak psikiyatlardan yardım alınarak ruh sağlığı-din ilişkisi çalışmalarını, aslında ruhsal yönden rahatsızlık çekenler üzerinde yapılması gerektiğini belirtti. Son olarak Sayın Hocamız, eğer ruh sağlığı-dindarlık arasındaki ilişki pozitif çıkıyorsa buradan hareketle *din, ruh sağlığını olumlu etkilemektedir* şeklinde değerlendirme yapılabilir. Ancak ilişki olumsuz çıktığı zaman *din, ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir* şeklinde bir sonuca ulaşmak sakıncalıdır.¹⁰ Çünkü ruh sağlığı pek çok faktörün etkisi altında bozulabilmektedir dedi.

Doç. Dr. Asım Yapıcı'nın tebliğinin ardından birinci oturumun müzakere ve değerlendirme bölümüne geçildi. Bu bölümde ilk söz alan hocamız, Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hayati Hökelekli'ydi. Sayın Hökelekli, Kerim Yavuz Hocamızın bildirisiyle ilgili olarak, tebliğinin içeriğinde, başlığına uygun şümüllü bir muhtevanın olmadığına dikkat çekti, ancak yine de içerisinde önemli hususların da yer aldığını söyledi. Batı'da özellikle ABD'de, din psikolojisi

⁷ Dıştan kaynaklı; içten kaynaklı dindarlık modeli.

⁸ İnanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutlarının yer aldığı dindarlık modeli.

⁹ Psikiyatr Can Cabilli'den bir anekdot anlatan hocamız, "siz çok istatistik çalışmalarına kaymayın, hastalarla ilgili anılarınızı yazın daha ilmî çalışmalar ortaya koymuş olursunuz. İçerden kendimiz ölçek geliştiremezsek, Batıdan tercüme edilen ölçekler bir ölçüde güvenilirlik sorununu çözebilirler, ama muhteva geçerliliği askıda kalır. Örneğin, intiharla ilgili bir ölçekte yer alan, *bugün annemle kendimi fazla özdeşleşmiş hissediyorum*, cümlesinin intiharla ilişkisine ben anlam veremiyorum."

¹⁰ Prof. Dr. Recep Yaparel'in "Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" adlı doktora tezine atfen.

alanında önemli gelişmelerin olduğunu ve bunları da takip etmemiz gerektiğini belirtti. Sayın Hökeleli ayrıca, Kerim Hocamızın tebliğinde kullandığı bazı kavramların¹¹ Alman idealist felsefesinin kavramları olduğunu, bunların yerine kişilik, benlik, karakter gibi kavramların kullanılmasının daha uygun olduğunu söyleyerek genç akademisyenlere bu terimleri kullanmalarını tavsiye etti. Hocamız katkı olarak da, bu bilim dalını kendi kültürümüzün standartlarına uydurmak veya kendi standartlarımız içerisinde bu bilim dalını kökleştirmek gerektiğini;¹² nicel verilerin nitel araştırmalarla bütünleştirilmesini ve herkesin nicel araştırma yapmasına gerek olmadığını, nitel çalışmaların¹³ da yapılması gerektiğini; mezhep, cemaat ve grup farklılıklarının da gözetilerek anketler oluşturulmasını; Allport'un iç güdümlü-dış güdümlü dindarlığı'nı çevirirken içedönük-dışadönük şeklinde çevirildiğini ve bunun yanlış olduğunu, bu kavramların Jung'a ait olup kişilik tipleri olduğunu ve dindarlığı karşılamadığını söyleyerek, bunun yerine *amaçsal dindarlık ve araçsal dindarlığın* kullanılması gerektiğini belirtti.

Sayın Hökeleli'den sonra söz alan, Akif Hayta Hocamız ise Asım Bey'in tebliğinde bağlanma kuramının "karambole" gittiğini, Fukocu¹⁴ bakış açısıyla Sayın Yapıcı'nın post modern bir din psikolojisi eleştirisi yaptığını ve eleştirilerin de yine Batılıların kendi kuramlarına yaptıkları eleştiriler olduğu şeklinde bir izlenim edindiğini söyledi.

Sayın Muammer Cengil ise Asım Bey'in tebliğiyle ilgili algısını dile getirerek, tüm hocalarımıza şöyle bir soru yöneltti: Alevi toplumunun ibadet hayatını incelerken reel duruma bakarak mı, yoksa temel referans kaynaklarına bakarak mı değerlendireceğiz? Yani Alevi kesiminin dindarlığını ölçmek için ne yapacağız? Bu soruya Hüseyin Peker Hocamız kısaca, Alevi dindarlığının göstergeleri nelerdir? Sorusunun cevaplarını tespit ederek, Sünnilerle birlikte ortak bir anket düzenlenebileceğini söyledi.¹⁵

Recep Yaparel Hocamız da, değişik ve karmaşık duygular içerisinde olduğunu, genç akademisyenlerin *biz bu işin içinden çıkamayız* duygusuna kapılmamalarını söyledi. Tebliğlerde özellikle, araştırma metotlarıyla ilgili olarak, çok genel sorunların dile getirildiğini, din psikologlarının konumları itibarıyla

¹¹ Bireysel ruh, ruhsal işlevler, ruha açılan yollar.

¹² Bu konuyla ilgili *Yerellik ve Evrensellik Tartışmaları Bağlamında Din Psikolojisi* adlı makaleyi, yayınlanmak üzere İSAM'a verdiğini söyledi.

¹³ Örneğin, psikobiyografi, vaka analizleri çalışmaları, semantik analiz çalışmaları, muhteva analizi vb yöntemlerle araştırmalar yapılmalıdır.

¹⁴ Michel Foucault.

¹⁵ Dinsel, mezhepsel, bölgesel ve bireysel farklılıkları gözetmek, din psikolojisinin önemli problemlerindedir.

araştırmalarında, öncelikli olarak konularını çok geniş olarak ele aldığını ve araştırmanın başlangıç aşamasında geniş bakılmadığında problemin net olarak görülemeyeceğini söyledi. Hocamız ayrıca, bu bilimin teorik olmaktan çıkıp elle tutulur gözle görülür hale dönüşmesi için ampirik ölçümler yapılması gerektiğini ifade etti. *İstatistik İslami bir tekniktir, eğer doğru kullanırsa* şeklinde vurgulayan Prof. Dr. Recep Yaparel, istatistiğin iyi kavranılması gerektiğini ve şayet doğru anlaşılıp kullanıldığı takdirde sağlıklı sonuçlar vereceğini belirtti. Yaparel son olarak, *Türk Atasözlerinde Kadına İlişkin Olumsuz İmajlar* adlı lisans ödevini, *content analysis* tekniğini kullanarak yaptıklarını söyledi ve bu ortak çalışma hakkında bilgiler vererek konuşmasını bitirdi.

Prof. Dr. Veysel Uysal, Prof. Dr. Hüseyin Peker Hocalarımızın da katkılarının ardından Cuma Namazı ve öğle yemeği için oturlara ara verildi.

Birinci Ulusal Din Psikolojisi Kongresi'nin Cuma öğleden sonraki ikinci oturumunun başkanlığını Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hüseyin Peker yaptı. Bu oturumda, ilk sözü Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. Recep Yaparel olarak, **Kur'an'ı Anlamada Duygu Kavramının Rolü, Önemi ve Fonksiyonu: Haset Etmek Sadece Kiskanmak mıdır?** konulu konuşmasını yaptı. Tebliğini şifahen sunan Sayın Yaparel, duygu-lar meselesinin öneminden dolayı tebliğ konusuna uzun bir giriş yaptı. Burada psikolojideki "devamlılık" konusunu¹⁶ ve bir meseleyi ele alırken tarihsel sürecinin de dikkate alınması gerektiğini belirtti. Ayrıca insanın düşünen, düşünürken hisseden ve hislendiğinde de hislerine kulak verip eylemde bulunan bir varlık olduğunu ve buradan hareketle bir insan modeli çıkarılabileceğini de ifade etti.

Sayın Yaparel, kullanılan ya da atıfta bulunulan kavramlarla ilgili çok fazla zihinsel bir gayretin gösterilmediğini, bu durumun kıskançlık ve haset için de geçerli olduğunu ve özellikle günlük hayatta, duyguyla ilgili çok fazla terim, sıfat ve isim kullanıldığını ancak içerikleri hakkında yeterince zihinsel gayrette bulunulmadığını söyledi. Örneğin -o, onu kıskanıyormuş; -o, ona haset ediyormuş deriz, ama gerçekte hasetle kıskançlık aynı şeyi mi ifade ediyor diye sordüğümüzde ve biraz içine girmeye çalıştığımızda çok farklı anlam dünyalarıyla karşılaşırız. Çünkü gerçekten kavramlar kullanılırken basitmiş gibi gelir, ama anlamak söz konusu olduğunda ne kadar karmaşık ve anlaşılmaz oldukları o zaman fark edilir dedi. Sayın Hocamız burada, din psikolojisi, eğer kendine bir vizyon çizmek veya bir vizyon oluşturmak istiyorsa, bu vizyonu

¹⁶ Prof. Dr. Recep Yaparel, Continuity – discontinuity meselesinin özellikle gelişim psikolojisinde önemli olduğunu söyledi. Kişilik bir devamlılık mıdır yoksa birtakım kesintilerden mi oluşur? Bu meselenin sadece gelişim konusunda değil, fikirlerin, düşüncelerin ve ilmin gelişmesinde kullanılabilecek bir kavramlaştırma olarak düşünülebileceğini söyledi.

takip ederken kavramlarla ilgili çok ciddi çalışmaların da yapılması gerektiğini ifade etti.

Kur'an-ı Kerim'i okumak, anlamak ve sonra da yaşamının¹⁷ önemine vurgu yapan Yaparel, özellikle "anlamak" aşamasının çok zorlu bir süreç olduğundan bahsetti. Buraya ilaveten, ilişkilerimizi mahveden o duygusal durumu yani haset kavramını anlayamadığımızı ve buna paralel olarak da bir türlü davranışlarımız üzerinde kontrol sağlayamadığımızı belirtti. Sayın Yaparel ayrıca, haset duygusunun kıskanmaktan çok farklı bir kavram olduğunu, her iki kavramın da anlam kaybına uğradığını, duyguların evrensel olan tarafıyla, kültürel olan tarafını ayırt etmemiz gerektiğini¹⁸ söyledi ve kıskançlıkla haset denilen duygunun, temel duygu mu, yoksa karmaşık sentetik duygu mu olduğu noktasında ayrıştırılması gerekiyor dedi. Recep Bey konuşmasını şöyle bitirdi: *"Haset, kıskançlık duygusunun düşmanlık duygularıyla karşılarak, düşmanlık tarafının ağır basmasıyla oluşan bir kıskançlık halidir. Niye, çünkü düşmanlık ikili bir ilişkidir. Bir ben varım, bir de düşmanım var. Ve düşmanla kurduğum ilişkide belirleyici unsur, aşağılık duygusudur. Aşağılık duygusuna yenilen kişi, düşmanını ortadan kaldırmak ister. Çünkü aşağılık duygusundan kurtulmanın yegâne yolu, karşısındaki kişinin yok olmasıdır. Onun için haset, Elmalı'nın da işaret ettiği gibi karşısındakinin elindeki yok olmasını istemektir. Oysa kıskançlık duygusunu yaşayan kişi için şu psikoloji yeterlidir. Sana da verelim senin de olsun. O, kıskandığı şeye sahip olduğu anda kıskançlık duyguları ortadan kalkar. Ama haset kıskanmakla yetmez, enemy dediğimiz düşmanlık duygularıyla hareket ettiği için karşısındaki ortadan kalkmadıkça huzura kavuşamaz. Dolayısıyla biz, eğer bu kıskançlık kavramına düşmanlık boyutunu eklemeyen anlam veriyorsak, burada keastedilen haset, tam olarak aktarılmamış oluyor. Teşekkür ederim."*

Prof. Dr. Recep Yaparel'in konuşmasının ardından, oturum başkanı Prof. Dr. Hüseyin Peker, hiç zaman kaybetmeden sözü Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Faruk Karaca'ya verdi ve Sayın Karaca da, **Geleneksel Türk Değerleri Ölçeği** adlı tebliğini sundu. Sayın Faruk Karaca, Türk Değerleri Ölçeği çalışmasının oluşum sürecinden bahsederken, kaynak olarak kullandıkları Orhun Abidelerinde yer alan değerlerin, dinî alt yapısı olan değerler olduğunu söyledi ve bu çalışmanın amacının, Türk değerleriyle ilgili nasıl bir çalışma (ölçek çalışması) yapabiliriz, bir ölçek geliştirebilir miyiz düşüncesi olduğunu ilave etti.

Değer kavramının tanımı, nitelikleri ve literatürdeki yeri üzerinde duran Sayın Karaca, 1920'li yılların sonunda ölçülmeye başlanan değerler konusunun çok çeşitlilik arz ettiğini ve siyasi, sosyal, ailevî, ekonomik ve dinî değerler gibi çok farklı kategorilere ayrıldığını söyledi.

¹⁷ DİB'nin 2010 yılını Kur'an'ı Kerim Yılı olarak belirlediğine hocamız temas etti.

¹⁸ Duygular evrensel, hissiyat bireysel ve kültürel olabilir.

Ayrıca geleneksel Türk değerlerinin İslam diniyle örtüştüğünü söylemenin mümkün olacağını ve bu ölçekte üç grupta¹⁹ ele alındığını belirtti. Orhun Abideleri üzerinde yapılan incelemeler sonunda, ilk etapta 60 değer maddesi tespit edildiğini, ancak güvenilirlik-geçerlik çalışmasının ardından ölçüğün son şeklinde 20 maddeye düşürüldüğünü, tespit edilen değerlerin yapılan anket araştırmasının sonucunda, günümüzde hala geçerliliğini koruyan değerler olduğunu ve Türklerin Müslüman olmadan yıllar önce böyle benzer değerler geliştirmelerinin nedeni olarak da, daha önceki inançlarının benzer değerler taşıdığından kaynaklanabileceğini söyledi.

Kongrenin ikinci oturumuna, din psikolojisi alanında çalışmalar yapan akademisyenlerin yanı sıra öğretmenler, diyanet personeli, yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler de katıldı. Değerlendirme bölümünde geniş katılımcı kesiminden soru sorma, bahsedilen konulara açıklık getirme, tecrübelerini paylaşma ve bilgi aktarımı şeklinde çeşitli katkılar geldi.

Bir öğrencinin sorusuna cevaben Musevi asıllı F. Jared'den alıntı yapan Prof. Dr. Recep Yaparel Hocamız, şunları söyledi; “bundan sonra sosyal bilimciler, yeni bir modele²⁰ kavuşmak zorunda, bir sosyal bilimci, içinde yaşadığı toplumda bizzat yaşadığı problemi ele alacak, o problemi tecrübe ederek deneysel metotlarla araştırarak ve bu metotlar sonucu elde ettiği çözümü topluma yayacak. Böylece problemlerin içine kendi değerlerini de katarak, ona bilimsel bir metotla çözüm üretmiş ve bunu topluma yaymış olacak. Günümüz sosyal bilimcisi bununla sorumludur. Aslında bir alanda, eğer verimli, inandırıcı araştırmalar yapmak ve sonuçlar üretmek istiyorsak ele aldığımız problemin içinde olmalıyız, bunu hissetmeliyiz. Anlamanın yolu budur”. Ardından hocamız din psikolojisi alanının ve ilahiyatçıların gelecekle ilgili kesinlikle bir vizyon oluşturmaları gerektiğine de dikkat çekerek katkılarını bitirdi.

Recep Beyin ardından söz alan Hayati Hökelekli Hocamız, duygu, değer ve değerlerle ilgili ölçek hazırlanması gerekliliğinden bahsederek, ruh sağlığı, manevi rehberlik ve danışmanlık, yöntem ve metot meselesi, İslamî psikoloji, dinî psikoloji, din psikolojisinin ülkemizde kültüre bağlı uygulama problemlerine değindi. Sayın Faruk Karaca'nın tebliğiyle ilgili, Orhun Abidelerinde yer alan değerler, bugün hala geçerli mi sorusunu sorarak konuşmasını bitirdi.

Kongrenin ilk gününün sonunda Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, toplu olarak ziyaret edildi. Burada Sayın Dekan Prof. Dr. Önkal, ev sahibi olarak fakülte hakkında bilgiler verdi. Tanışmanın ardından akşam yemeği için Konya Büyükşehir Belediyesine geçildi. Ardından Sille Kültür Evi'nde organize

¹⁹ İnsanı değerler, vatanî-ülkesel değerler ve dinî değerler.

²⁰ Experiential, Experimental Social Psychology.

edilen muhabbet gecesine tüm misafirlere katıldı. Yıllarca unutulmayacak anıların yaşandığı bu eşsiz geceye eski tarım bakanı Sami Güçlü de iştirak etti.

Birinci Ulusal Din Psikolojisi Kongresi'nin ikinci gününün ilk oturumunun başkanlığını, Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hayati Hökelekli yaptı. Tebliğlerin konusuna kısaca değinen hocamız ilk sözü, **İslam Psikolojisinin İmkani** adlı tebliğini sunmak üzere, Selçuk Üniversitesinden Doç. Dr. Adem Şahin'e verdi.

Sayın Şahin, doktora öğrenciliği sırasında, Hayati Hocamızın **Din Psikolojisi** kitabının önsözündeki bir paragraftan etkilenerek, böyle bir konuya ilgi duyduğunu ve bu konuda çeşitli çalışmalar yaptığını söyledi. Bu tebliğin doğmasına neden olan paragraf ise şöyledir: *İnsan psikolojisinin ortak kanun ve ilkeleri yanında, kültürlere göre farklılaşan özel çizgileri de vardır. Batı kaynaklı bir bilim dalı olması bakımından Din Psikolojisinde ele alınan görüşler ve yer verilen araştırmaların daha çok Batılı bilim adamlarına ait olması normal karşılanmalıdır; çünkü ülkemizde ve diğer İslam ülkelerinde henüz bu alanda ilmi gelenek oluşmamış ve yeterli bir bilgi birikimine ulaşamamıştır. Bununla birlikte bu kitapta, kendi kültür mirasımızla çağdaş bilgiler arasında sınırlı bir alanda da olsa, bir köprü kurma denemesine giriştik. Ayrıca, İslamî kavram ve değerleri ön planda tutmaya, psikolojik tespit ve tablilleri, İslamî kaynaklarda yer alan açıklamalarla irtibatlandırmaya özen gösterdik.*

Bu alıntıdan sonra Doç. Dr. Adem Şahin, Batı kaynaklı psikoloji bilim dalının ve geleneğinin, farklı kültür ve geleneklerle özellikle Doğulu gelenek ve kültürlerle uyuma probleminden bahsederek, yerel kültürel değerleri önceleyen görüşlere temas etti.

Tebliğinin ana temasını İ. R. Farukî, A. Al-Haşimî ve Hökelekli'nin bu konu hakkındaki görüşleri üzerine inşa eden Şahin, tebliğinde bilgi konusuna (dinî bilgi-bilimsel bilgi), din-psikoloji ilişkisine ve din psikolojisi-dinî psikoloji ayırımına değindi. İslam psikolojisinin sınırlarını çizmeye çalışan hocamız, konuşmasını şöyle bitirdi: *“İslam psikolojisi, otoritesini dinî naslardan almayan, hem süjesi hem de objesi insan olan, modern bilimin yöntemlerini kullanan, İslam kültürü içinde yaşayanların davranışlarını inceleyen, din psikolojisinin yerel kültürel özelliklerini önceleyen, psikolojinin bir alt dalı olarak kabul edilebilmektedir.”*

Üçüncü oturumun ikinci konuşmacısı, Marmara Üniversitesinden Araş. Gör. Ali Ayten, **Arap Ülkelerinde İslamî Psikoloji²¹ ve Din Psikolojisi Çalışmaları** adlı tebliğini sundu.

²¹ İslamî psikoloji, “Müslüman düşünürlerin insan psikolojisini açıklamak için İslamî çerçevede geliştirdikleri ilkeler, malumatlar ve teorilerdir (Ali Ayten, *Arap Ülkelerinde İslami Psikoloji ve Din Psikolojisi Çalışmaları*, 2010: 4).

Sayın Ayten, Arap dünyasında din psikolojisi çalışmaları olarak değerlendirilebilecek, din psikolojisi araştırma sahalarını ele aldığı tebliğinde 1900'lü yıllardan günümüze gelinen süreci özetledi. 20. yy'nın başlarında psikolojinin Arap ülkelerinde eğitim fakültelerinde ders olarak okutulmaya başlandığı, yoğunluklu olarak din psikolojisi çalışmalarının Mısırdaki yapıldığı ve Mısırlı psikolog ve psikiyatristler tarafından yürütüldüğünü, 1945 yılında *Mısır Psikoloji Dergisi*'nin yayınlanmaya başladığı, 1948 yılında da *Mısır Psikolojik Araştırmalar Derneği* kurulduğu bilgisini verdi.

İlmü'n-Nefse'l-İslamî'nin kurulmasının temel mantığının, psikoloji biliminin Batıda kurulması ve Müslüman bireyi açıklayacak kuramlar üretilmesinden dolayı, yerel psikoloji anlayışını geliştirmek olduğunu ve bu durumla ilgili olarak,

-Batıyla geleneksel bilgiyi birleştirelim, sentez yapalım.

-Modern batılı psikolojiyi reddedelim, kendimiz yeni bir anlayış ortaya koyalım şeklinde iki düşünceden hareket edildiğini söyledi.²² Arap ülkelerinde din psikolojisi bilim dalı gibi bir akademik alanın olmadığını, psikolog ve psikiyatristlerin bu alanda ilmi ve klinik çalışmalar yaptıklarını ifade eden Ayten, Arap Ülkelerinde din psikolojisiyle ilgili makalelerin yayınlandığı dergileri, din psikolojisiyle ilgili yapılan tez konularını ve dindarlık çalışmalarını tebliğde dinleyicilere kısaca sundu.

Üçüncü oturumun değerlendirilmesinde de çeşitli hususlara temas edildi. Bunları özetle sıralayacak olursak, Batı dünyasını takip ederken Doğu ve Arap dünyasını da takip etmek; Türkiye'de din psikolojisi alanında yapılan çalışmaları özetleyen makaleleri İngilizceye ve Arapçaya çevirerek ve yayımlatarak alanın yurtdışında da tanınmasını sağlamak; yapılmış olan İslam'la ilgili dindarlık ölçeklerinden hareketle **İslam Dindarlık Ölçeği** meydana getirmek ve bununla ilgili olarak da küresel dindarlık ölçekleri yerine yerel dindarlık ölçekleri geliştirmek ve uygulamak.

Ayrıca, din psikolojisi alanında akademik çalışma yapacak bir akademisyenin teolojiyi, İslam ve din felsefesini, sosyolojiyi, tarihi bilmeden psikoloji yapmasının doğru olmayacağı; İslam kültür alanında ancak "nefs" ilminin yeniden inşa edilmesiyle yapılacak çalışmaların özgün olabileceği; İslam psikolojisinin otoritesini hem naslardan alması hem de nasların anlaşılışından kaynaklanan bir psikoloji yapılması gerektiği; İslam psikolojisinin temel kavramı olarak "nefs" in alınması temas edilen diğer hususlardır. Arap dindarlığı, kent dindarlığı, Türk dindarlığı gibi genellemelerin yanlış anlaşılmalara sebep olacağı,

²² Bunu da şöyle kavramlaştırmaya çalışmışlar; İslamî psikoloji, Psikolojide İslami bir yönelim, Psikolojinin İslamileştirilmesi, Psikoloji için İslami temel arama.

bunların yerine farklı dindarlık tiplerinden bahsedilmesi gerektiği; bilimsel veya bilim dışı bilginin olmayacağı, bunun yerine bilimsel olanın bilgiyi edinme süreci olduğu (metot ve teknik) ve hadise dayalı dindarlık, Kur'an-ı Kerim'e dayalı dindarlık, geleceğe dayalı dindarlık modellerinin önümüzdeki süreçte gündeme geleceği de önemle vurgulandı.

I. Ulusal Din Psikolojisi Kongresinin en kalabalık oturumu, dışarıdan fazla sayıda ziyaretçilerin toplantıyı dinlemeye geldiği son oturumu oldu. Bu oturumda da yine iki adet tebliğ sunuldu. Oturum başkanı Prof. Dr. Veysel Uysal Hocamız, **Dinî Danışmanlıkta Problem Alanları** adlı tebliğini sunmak üzere ilk sözü, Cumhuriyet Üniversitesinden Doç. Dr. Üzeyir Ok'a verdi.

Sayın Ok, dinî danışmanlık konusuna merak duymasıyla ilgili hayatında tecrübe ettiği çeşitli süreçlerden bahsederek konuşmasına başladı. Diyanet İşleri Başkanlığının dinî danışmanlıkla ilgili düzenlediği toplantı hakkında bilgiler verdikten sonra, danışmanlık kursunda karşılaştığı ilk soruyu dinleyicilerle paylaştı: *“Sizce dindar birisi gelse ve eşcinsel olduğunu söylese, siz dinî konumda birisi olarak bu insanla nasıl ilgilenirsiniz? Eşcinsel kimliği var, ancak dindar kalmak istiyor.”*

Dinî danışmanlığın, özellikle diyanet tarafından yanlış anlaşıldığını ve genel psikolojik danışmanlık içinde yer alması gerektiğini söyledi.

Doç. Dr. Üzeyir Ok ayrıca, dinî danışmanlığın²³ problem alanlarından bahsetti. Bunları maddeler halinde sıralayacak olursak:

-Dinî danışmanlığın tanımlanması (psikoterapiyle arasındaki farklar). Tanım yaparken hangi kavramların kullanılacağı ve doğru tanımlanma sorunu.²⁴

-Dinî danışmanlığın amaçları,

-Psikolojik danışmanlık gibi dinî danışmanlığın da profesyonel bir eğitim sürecinden geçirilmesi ve değerlerinin iyi bir şekilde yerleşmesi.

-Dinî danışmanın taşıması gereken özellikler.

-Dinî danışmanın hangi kitlelere hizmet vereceği ve bu hususun danışmanlık eğitiminde gözetilmesi.

-Var olan seküler danışmanlık müessesesi, dinî danışmanlık ihtiyacını karşılayamaz mı?

-Dinî danışmanlık hizmeti verecek olanların, hangi mesleğe mensup olursa olsun, iyi iletişim kurabilmeleri.

²³ Dinî danışmanlığın referans noktası Carl Rogers'tır.

²⁴ İnanç Bakım ve Danışmanlığı, Dinî Danışmanlık, İslamî Danışmanlık, Dinî Bakım ve Danışmanlık, İnanç Danışmanlığı.

-İnsanların danışman seçme hakkı.

Danışmanlığın tanımıyla ilgili olarak Sayın Ok, dört ana unsurdan bahsetti. Bunlar, rehberlik, uzlaştırma, iyileştirme, destekleme. Bu, yardım etme davranışlarının hedefinin ise insanın düzenli, hayatta mutlu bir şekilde anlam yapmasını sürdürmeye katkıda bulunmak olduğunu söyledi. Ardından kendisinin geliştirmiş olduğu dinî danışmanlığın tanımını yaptı. İnanç, bakım ve danışmanlığı: “Yetkin ve yetişkin bir din adamının veya genel olarak inanç konularına önem veren bir kişinin, hem kendi hem de danışanlarının inanç ve kültürel kaynaklarını kullanarak, danışanlarla birlikte ortaklaşa, onların sosyo-politik ve ekonomik şartları da dahil, bireysel stresin temel inanç etkinliğini doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyen ya da ilgilendiren sorunlara yönelik belli kurallar ve teknikler çerçevesinde yürütülen yapılandırılmış sözel veya eylemsel ziyaretler gibi çözüm bulma girişimlerini içerir.”

Bu tanımdan sonra Sayın Ok, “Dinî danışmanlıkla ilgili bilgiler vermeye devam ederek bir danışmayı dinî yapan nedir?”, “Danışmanlığın taşınması gereken etik kurallar nelerdir?”, “Danışmanın, danışmanlık hizmeti alması gerekir mi?”, “Bir dinî danışmanın, dinî algılayışı nasıl olmalıdır?”²⁵, “Dinî irşad ve rehberlik bürolarının ismi, bu iş için uygun görünmekte midir?” (Amaç dinî değerler kazandırmak değil, danışanların değerlerinden hareketle onların tekrar mutlu olmasını sağlamaktır) sorularına açıklık getirdi. Değerli hocamız, ülkemizde bu müessesenin oluşabilmesi için nelerin gerekli olduğu hususuna temas ederek konuşmasını bitirdi.

Son oturumun ikinci konuşmacısı, Süleyman Demirel Üniversitesi Hastanesi’nde hemşire olan Gülay Korkmaz Hanımefendi idi. Prof. Dr. Veysel Uysal, günümüzde psikolojik sıkıntıların, problemlerin ve bunlara bağlı olarak yeni arayışların çoğaldığını ve bizim de bu durumun, din psikolojisindeki yerini tartışmamız gerektiğini söyledi. Hocası Recep Doksat’tan bir anekdot²⁶ aktaran Uysal, sözü Gülay Korkmaz’a verdi. Kongrenin son konuşmacısı olarak Sayın Korkmaz **Hastanelerde Manevi Bakım İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma: SDÜ Hastanesi Örneği** adlı tebliğini sundu.

Sayın Korkmaz, tebliğinin başında araştırmasının temel amacının hastanelerde manevi bakım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacının olup olmadığı üzerine olduğunu söyledi ve hastalık, hastane ortamı²⁷ ve yaşanan duygular

²⁵ Bununla ilgili liberal teolojiye bir yöneliş olduğunu söyleyen Sayın Üzeyir Ok, ancak psikolojideki teorilerle, dindeki, teolojideki inançlar ve değerler arasında bir uzlaştırma girişiminin hep var olduğunu, var olmaya da devam ettiğini söyledi.

²⁶ “Ben hastalarımın ibadet etmelerini, abdest alıp namaz kılmalarını, dua etmelerini tavsiye ediyorum.”

²⁷ Sayın Korkmaz, hastaların özellikle kaygı, korku, belirsizlik, güvensizlik, çaresizlik duygularını

hakkında bilgiler verdi. Maneviyatın manevi bakımın tanımını yapan Korkmaz, bu hizmeti kimlerin vereceği, hizmeti verecek olanların taşınması gereken özellikler, manevi bakım ve danışmanlık hizmetinin nasıl uygulanacağı konusuna temas etti. Ayrıca hastaların ABD ve Avrupa ülkelerinde din ve moral hizmetlerinin alınması konusunda ve bunun ülkemizdeki durumu hakkında bilgiler verdikten sonra bu çalışmayı nasıl uyguladığını, uygularken karşılaştığı tecrübeleri ve karşılaştığı zorlukları anlattı. Araştırmaya kaç kişinin katıldığı, katılımcıların demografik özellikleri ve dindarlık seviyelerine dair özet bilgilerin ardından Korkmaz, araştırma sonuçlarına değindi.

Kanaatimizce Sayın Kormaz'ın tebliğindeki önemli husus, hastalar dinî başa çıkmayı hangi ölçüde kullandıkları ve buna dair elde edilen cevaplardır. Bununla ilgili Korkmaz, dindar hastaların, hastalıklarıyla ilgili sabrettiklerini, hallerine şükrettiklerini ve bu hallerini Allah'ın bir imtihanı olarak değerlendirdiklerini, dolayısıyla dindar hastaların iyileşmeye dair daha ümitli ve sabırlı olduklarını, ancak bu durumun (özellikle psikiyatri servisindeki hastaların) depresyonlarını ve sıkıntılarını çözmediğini, hatta hastalıklarını daha da ilerletebildiğini²⁸ söyledi.

Son oturumun değerlendirme bölümünde dinleyici ve tebliğçilerden çeşitli katkılar geldi. Bunlar; özellikle müftülüklerde yer alan dinî irşad ve rehberlik bürolarıyla ilgili olarak, danışmanlık kelimesini kullanmadıkları ve danışmanlık yapmadıkları sürece, dinî irşad ve rehberlik'i kullanabilecekleri, ancak danışmanlık hizmeti yapılırsa hata yapılmış olacağı; din görevlisi hakkında toplumdaki olumsuz imajın değiştirilmesi gerektiği; gerçekten toplumda dinî danışmanlığa ihtiyaç olup olmadığı; dinî danışmanlık konusunun, seminerle olacak bir iş olmadığı, ABD'de bu eğitimin 3 tam yıl sürdüğü, İngiltere'de, 1 tam yıl ve 2 yıl part time olmak üzere toplamda 3 yıl sürdüğü. Ülkemizde de bu konuya gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerektiği; normal hastalığı olanla, dinî hassasiyetlerden kaynaklanan hastalara verilecek dinî danışmanlığın ayırt edilmesi gerektiği; danışmanların güçlü olmaları, kendilerini güçlü hissetmeleri, danışanla birlikte bir şeyler yapmaları ve paylaşımlarda bulunmanın önemi; Diyanet İşleri Başkanlığı'nda dinî rehberlik ve irşad bürolarından ve benzer konulardan sorumlu, Diyanet İşleri Başkan yardımcısı olarak Din Psikologlarından birisinin görevlendirilebileceği ve son olarak "dinî danışmanlık ve rehberlik" adı yerine, temelini bizim kültürümüzden ve tarihimizden alarak bir tanımın geliştirilmesi ve içinde Allah'ça bir bakımın ruhlara yerleşmesi için "esirgeme" kavramının da bu tanımda yer alması gerektiği önerileridir.

yaşadıklarına, depresyona düştüklerine ve bu duygu durumlarının tedavi sürecini etkilediğine, dolayısıyla onların inandıkları değerler çerçevesinde hizmet edilmesine temas etti.

²⁸ Obsesif kompulsif bozukluk, duygu durum bozuklukları, manik vs. şeklinde.

Verilen aranın ardından kongrenin değerlendirme oturumuna geçildi. Öğleyin üçüncü oturumdan sonra çalıştay yapılmıştı. Bu oturumda çeşitli konular gündeme geldi, ancak değerlendirme oturumunda da benzer konular konuşuldu. Ele alınan ilk konu, bir sonraki koordinasyon toplantısının nerede yapılacağıydı. Bu konuyla ilgili toplantının Adana, Samsun, Kayseri, İzmir ve Sakarya illerindeki İlahiyat Fakültelerinden birinde yapılması ve koordinasyon toplantılarının iki yılda bir gerçekleşmesi, ancak ilk etapta beş yıllık süreçte her yıl yapılması önerisi, oturum başkanı Sayın Hayati Hökelekli'den geldi. Belirli bir oluşum sağlandıktan sonra kendilerinin her zaman bu göreve hazır olduğunu söyleyen hocamız, konuyu değerlendirmeye sundu. Değerlendirmelerden sonra bir sonraki toplantının yapılmasını gönüllü olarak Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kabul etti. Koordinasyon toplantısının konusunun ise “**din ve dindarlık**” olmasına karar verildi. Çalıştayda ayrıca, dinpsikolojisi.org internet sitesinin güncellenmesi ve geliştirilmesi meselesi; din psikolojisi anabilim dalındaki akademisyenlerin dernekleşmesi konusu; ülkemizde din psikolojisi alanında bir dergi çıkarılması meselesi değerlendirildi. Bu oturumda ayrıca, koordinasyon toplantılarının format meselesi de ele alındı. Hocalarımızdan ve öğrencilerden bu konuyla ilgili çeşitli öneriler geldi. Bunlar, genç arkadaşları motive edecek çalışmalar ve organizasyonların yapılması; aynı anda birden fazla tebliğin farklı salonlarda sunulması; yüksek lisans ve özellikle doktora öğrencilerinin tezlerini hocalara sunabilmeleri, onların görüş ve önerilerini alabilecekleri kolokyum²⁹ tarzı toplantıların, koordinasyon toplantılarının içinde yer almasıdır. İki günlük yoğun mesainin ardından Pazar günü de kısa bir Konya kültür gezisi yapıldı.

Kongrenin geneliyle ilgili bir değerlendirme yapacak olursak, oturumlarda ve toplantıların dışında, çok güzel ve verimli anların yaşandığı ve ayrıca bu güzel organizasyona katılan herkesin kongreden faydalandığı kanaatindeyim. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki, din psikolojisinin ülkemizdeki yaklaşık altmış yıllık serüveni göz önüne alındığında, psikoloji şemsiyesi altında var olma mücadelesi verirken, tüm bu gayretleri görmezden gelip yönünü tamamen Doğuya çevirme ve dinî psikoloji yaparak psikolojiden uzaklaşma emareleri gösterirse din psikolojisi, bilimselliğini kanıtlamak ve çalışmalarını meşrulaştırmak için daha fazla mesai harcamak zorunda kalacaktır.

²⁹ Colloquium: Bir konuda uzman bir kişinin, meslektaşlarına yönelik yaptığı tartışmalı toplantı.